

Perintfalvi Rita

Bécsi Tudományegyetem

A vallási fundamentalizmus és a politikai tekintélyelvűség egymásra találása a gender-ellenes és az emberi jogok elleni támadásokban

Tanulmányom központi témája a vallási fundamentalizmus és a politikai tekintélyelvűség jelenségeinek teológiai és társadalomtudományos vizsgálata. A két jelenség egymásra találása nem véletlen, hiszen amíg a keresztény fundamentalizmus a modernitás korának individualizációjára és pluralizmusára adott pánikreakcióként jött létre, addig az ún. új jobboldali populizmus hasonlóképpen utasítja el a liberális társadalmi szemléletet ill. kérdőjelezi meg a jogállami demokráciát és az emberi jogokat. A politikai autoritarizmus könnyen szövetségesekre talál a saját antidemokratikus hagyományaival még mindig le nem számolt egyházakkal. Kettejük flörtjéből veszélyes tendenciák szülehetnek: „a másképpen gondolkodókkal” szembeni intolerancia, a párbeszédre és a kölcsönös tiszteletre való képtelenség, amely könnyen gyűlöletbeszédé fajulhat vagy a „mássággal, az idegennel” szembeni erőszak legitimációja. Sajátos megjelenési formája ezeknek a destruktív tendenciáknak az elmúlt években kibontakozó gender-ellenes kultúrharc.¹

Bevezetés

Tanulmányomat interdiszciplináris elemzésre építem, amelynek központi témája a vallási fundamentalizmus jelenségeinek teológiai és társadalomtudományos vizsgálata. Jóllehet a vallási fundamentalizmus jelensége minden egyes vallásban, a kereszténységen belül pedig minden egyes felekezetnél tetten érhető, katolikus teológusként én mégis elsősorban a katolikus egyházon belül megjelenő fundamentalizmusra fókuszálok és igyekszem feltárni a katolikus egyház hosszú ideig tartó összefonódását az ún. antiliberalis autoritarizmussal, melynek természetesen politikai vetülete is van. Igaz ugyan, hogy a fundamentalizmus kezdetben kizárólag a vallások területén jelent meg, de mivel később átlépett a politikai szektorba is, ezért elengedhetetlen a politikai vonatkozások elemzése.

---

¹ Lásd a témához a szerző korábban írt tanulmányait (Perintfalvi 2015; 2016; 2017).

Ezen a ponton szeretném röviden körüljárni a politikai autoritarizmus jelenségét. Majd felvázolom azt, hogy a vallási fundamentalizmus és a politikai tekintélyelvűség flörtje miképpen erősítik fel egymás negatív hatásait és hogyan születik meg ebből a veszélyes egymásra találásból a „másképpen gondolkodókkal” szembeni intolerancia. Hogyan válik a párbeszédre és a kölcsönös tiszteletre való képtelenség gyűlöletbeszéddé és miképpen legitimálható a „mássággal, az idegennel” szembeni erőszak?

A keresztény fundamentalizmus a modernitás korának individualizációjára és pluralizmusára adott pánikreakcióként jött létre, amely újabb és újabb formát öltve mind a mai napig jelen van az egyházi és teológiai gondolkodásban ill. megjelenik az aktuálpolitikai küzdelmek színterén is. Sajátos megjelenési formája az elmúlt években kibontakozó gender-ellenes kultúrharc, amely különféle módon és intenzitással, de szinte egész Európában, sőt még a kontinens határain túl is felbukkant. Teológiai és filozófiai etikával foglalkozva nem szeretnék megállni a jelenségek pusztán leíró jellegű bemutatásánál, hanem rákérdézek arra is, hogy vajon a tanulmányban megjelenített fenyegető jelenségeket tapasztalva: mi az ember etikai felelőssége?

A fundamentalizmus fogalma és jelentésmezői

Vajon mikor beszélhetünk vallási fundamentalizmusról? Már az is fundamentalizmusnak minősül, ha valaki elzárkózik az újtól, a váratlantól, mindentől, ami változást hozhat? Vagy akkor kezdődik, amikor az egyén vagy egy csoport a saját identitását fenyegetve érzi, ha egy másik vallási csoport konkurensként ugyanabban a térben megjelenik? Példaként gondolhatunk az elmúlt években Európában váratlanul megjelent iszlám menekültáradatra és sok keresztény ember növekvő aggodalmára. Vagy inkább akkor beszélhetünk vallási fundamentalizmusról, amikor a hirtelen előállt új helyzetben az egyén vagy a csoport nem képes árnyaltan és ésszerű türelemmel elemezni a veszélyeket, hanem átadja magát a félelemnek és a pánikszerű reakcióknak? A vallási fundamentalizmus nem egy különálló, jól körülhatárolható jelenség, hanem ahogy Goertz fogalmazza „jelenségek kötege, amelyek antimodernista vallásos intenzitása az igazság abszolutizálásnak igényéhez vezet” (2013, 12).²

Mely tényezők okozzák kialakulását? A szekularizáció és a liberalizmus révén a vallásos világértelmezés jelentősége visszaszorult, ugyanakkor világnézeti és életvezetési minták sokfélesége jött létre, amely elvette az egyházaktól azt a szerepet és lehetőséget, hogy kizárólagos monopóliummal rendelkező normaadó- és kontrollfunkciót töltsenek be a társadalom életében.

---

² A Goertz-tanulmányból vett idézetek magyar fordításai a cikk szerzőjétől származnak.

Ami természetesen presztízs- és befolyásvesztéssel is járt. Így a vallási fundamentalizmus Goertz szerint nem más, mint egy „reakció a modernitás korának individualizációjára és pluralizációjára, amely a differenciált, liberális társadalomhoz vezetett” (2013, 12).

A modernitás korában a vallásos kijelentések elveszítették objektív érvényüket. Korábban magától értetődött, hogy van „abszolút” igazság ill. „igaz” vallás. De ez ma már relatívvá vált. Amíg a vallások karaktere hosszú ideig történelem felett állónak tűnt, addig mostanra kiderült, hogy bizony a vallások is a változás részei. A változásban viszont sokan veszélyt látnak, legyen szó akár a valláson kívüli fejlődésről, pl. a társadalmi kontextus változásáról vagy a valláson belüli változásról, például a reformokról. A belső reformok, azaz a hagyomány átkódolása sokak számára saját identitásuk fenyegetését jelenti (Goertz 2013, 53). Ezzel is magyarázható az a töméntelen negatív indulat és gyűlölet, amit sok katolikus hívő a jelenlegi pápával szemben érez. A pszichológiai megközelítés szerint a fundamentalizmus a saját identitás elbizonytalanodásából fakad, ezzel szemben alakul ki mintegy védekező magatartásként (Beinert 1991, 58.63.k. és Lehmann 1999, 68).

Nézzük meg a vizsgált definíciót közelebbről, mit is jelent mindez a gender kérdések szemszögéből? A fundamentalista szemlélet számára a különféle párkapcsolati- és családmodellek létrejötte, a társadalmi nemek változása ijesztő rémszellemmé vált, hiszen elbizonytalanodást, orientációvesztést, a saját identitás fenyegetettségének érzését hozta magával. A társadalmi élet változásaiban, az emancipációs törekvésekben sokan képesek egyfajta romboló anarchiát látni, ami a korábban fennálló rendet veszélyezteti. Az újonnan létrejövő sokféleséget pedig a „relativizmus diktatúrájának” tekintik (pl. Gabriele Kuby). A fundamentalista módon gondolkodó ember, ahelyett, hogy igyekezne megérteni a társadalmi változások okait és az emancipációs törekvések mozgatórugóit inkább igyekszik megállítani az idő kerekét. A létező modellek közül (család, életmód) kiválaszt egyet, amit abszolutizál és erkölcsileg mintának, jónak, követendőnek tekint. Ezzel állítja szembe az összes többi modellt, amelyeket kategorikusan elutasít, sőt erkölcsileg elvetendőnek vagy akár „sátáninak” is bélyegez.

Ha a fundamentalizmus jelenségének létrejöttét vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy kezdetben kizárólag vallási jelenségről volt szó. Ezt igazolják a különféle lexikonokban megjelenő értelmezések. A teljesség igénye nélkül csak egyet emelnék ki, amely jól mutatja a fogalom jelentéshorizontjának változását. A *Religion in Geschichte und Gegenwart* (RGG) c. lexikon 1958-ban megjelent, 3. kiadása a következő meghatározást hozza: „Vallásos mozgalom amerikai gyökerekkel, amely a teológiai liberalizmussal és az evolúció-elméletet is magában foglaló modern tudományossággal szemben

jött létre” (Ahlstrom 1958, 1178k).³ Ugyanennek a lexikonnak a következő kiadása, amely 2000-ben látott napvilágot már megnyitja az értelmezés horizontját: „a 80-as évek óta a fogalom jelentése kiszélesedik és már nem csak a különféle vallásos irányzatokat és mozgalmakat jelöli, hanem politikai és társadalmi irányzatok, mozgalmak megjelölésére is elkezdik használni” (Kienzler 2000, 414k).⁴

Ezt a jelentésbeli elmozdulást erősíti meg a politológus Thomas Meyer is, aki arról ír, hogy a fundamentalizmus jelensége az 1970-es években kiterjedt a nem-vallásos szektorra is (Goertz 2013, 28). Érdemes megfontolni Meyer definíciójának minden egyes apró elemét:

A fundamentalizmus, mint politikai ideológia és mozgalom egy kísérlet arra, hogy a nyitás és a elbizonytalanodás modern folyamatát egészében vagy bizonyos centrális területeken megfordítsa és a követői által abszolút bizonyossággal megélt viláértelmezést, valamint a belőle fakadó életvezetést, etikát mindenki más számára is kötelezővé tegye. A fundamentalizmus, mint a modernitás terméke le akarja győzni az elbizonytalanodást és a nyitottságot azzal, hogy a lehetséges sokféle értelmezési lehetőség közül egyet abszolúttá tesz. Mégpedig úgy, hogy visszanyúl a szentnek tekintett hagyományra vagy mesterségesen létrehozott bizonyosságokra. Erre a fundamentumra egy zárt gondolkodási és cselekvési rendszert épít, ami a különbségeket, a kételyeket és az alternatívákat elnyomja. És amelyeknek a fundamentalisták akaratának megfelelően a modern nyitottság helyére kell kerülniük. Mindez tartást ad és biztonságot, a tájékozódás számára bizonyosságot, szilárd identitást és a saját igazság bizonyosságát. (Meyer 2011, 29)⁵

Politikai értelmezési modell szerint a fundamentalizmus lényege az, hogy egy bizonyos csoport meg akarja szerezni ill. fenn akarja tartani a politikai hatalmát és ehhez eszközként használja a fundamentalizmust. Másrészt viszont a fundamentalizmus saját maga is megteremti a politikai szövetségeit, hiszen tudatosan arra törekszik, hogy a környező társadalmat a saját normái szerint alakítsa át, vagyis a vallási fundamentalizmus mindig politikai igénnyel lép fel és pontosan ezért veszélyes. Ez a jellemző választja el a fundamentalizmust a vallási tradicionalizmustól, amiből hiányzik a politikai igénnyel való fellépés.

---

³ Az RGG lexikonból idézett szócikk fordítása a tanulmány szerzőjétől származik.

⁴ A Kienzler idézet magyar fordítását a tanulmány szerzője végezte.

⁵ A Meyer tanulmányból vett idézet magyar fordítása a cikk szerzőjétől származik.

Katolikus egyház és a hosszú flört az antiliberális autoritarizmussal

Goertz szerint a katolikus egyházban az ún. „kvázi, hierarchia által támogatott mainstream-fundamentalizmus kora” az 1850-1950 közötti időszakra tehető (Goertz 2013, 53-54). Ez az időszak tulajdonképpen a katolikus egyház antimodernista harcainak kezdetét jelöli meg kiindulópontként és egészen a II. világháború koráig húzódik. A nagy változást majd a II. vatikáni zsinat (1962-1965) hozza el, amikor az egyház önértelmezése is jelentősen átalakul. Az antiliberális tekintélyelvűséggel való szakításban a világháborúk okozta súlyos traumák is óriási szerepet játszottak. Hiszen a katolikus egyház korábban hosszú ideig támogatta a különféle autoriter rezsimeket, mint például Franco-t Spanyolországban, Tiso-t Szlovákiában, Salazart Portugáliában, a Dollfuss-rezsimet Ausztriában (1934-38) vagy éppen Horthy rendszerét Magyarországon (1920-1944) (Bucher 2015, 248).

Az egyházi gondolkodásban megjelenő tekintélyelvűség, amelyet a modernitás kora erőteljesen megkérdőjelezett, szívesen keresi ma is társadalmi befolyása visszaszerzésének lehetőségét olyan politikai erőknél, amelyek saját irányelveiket éppúgy a tekintély abszolút megkérdőjelezhetetlenségére építik és a demokratikusság elvét groteszk ideává alacsonyítják.

Innen nézve érthetőek Hans Schelkshorn meglehetősen kemény szavai:

A keresztény egyházak még ma is hordozzák a 20. századi fasiszta rendszerekkel való szövetségeik nehéz örökségét. Az Új Jobboldal a kereszténységet ismét történelmi kihívás elé állítja, amikor is nem kisebb dolog forog kockán, mint a keresztény morál univerzális lényege. Ezenkívül a 'keresztény nyugat' új jobboldali védelmezői paradox módon éppen az európai kultúra központi vívmányait, nevezetesen a jogállami demokráciát és az emberi jogokat kérdőjelezi meg. A politikai iszlámra adott válasz semmiképpen nem lehet a népi (*völkisch*) ideológia, illetve a keresztény autoritarizmus, amely megtagadja a késői megbékélést a kereszténység és a demokrácia között. (2018)

II. vatikáni zsinat és a nagy fordulat

Ahogy fentebb említettem, a II. vatikáni zsinat szemléletét, amely a katolikus egyház legfontosabb reformzsinatának számít, a világháborúk alatt megtapasztalt rengeteg kegyetlenség és embertelenség és az ebből fakadó sokkélvány és traumatizáltság erőteljesen befolyásolta. Nem véletlen tehát, hogy éppen ezen a zsinaton jött létre az ún. inkluzív értelmű Isten népe

teológiája. E teológia lényege, hogy az egyház „Isten népeként”, mégpedig az „Istenhez úton levő népként” definiálja önmagát. Így az Isten népe fogalom tágabb értelmű, mint Isten egyházának a népe és túllép minden „völkisch” koncepción. Vagyis küldetése minden emberhez és nemzethez szól. Így a katolikus egyház a protestáns egyházakkal szemben nem nemzetegyház, hanem univerzális, azaz egyetemes.

Pontosan ezért erőteljesen ellentmondásos az, amikor az új jobboldali ideológia és a kereszténység között szövetség jön létre az ún. „keresztény nyugat” megvédése céljából. Az efféle szintézis Schelkshorn bécsi filozófus szerint „a keresztény morál megrontását jelenti” (2018). Ha ez így van, akkor pedig egyértelmű a következtetés, hogy

A keresztény irányú politikai etika az emberséges menekült- és migrációs politika kialakításában azonban semmi esetre sem sülyedhet le egy etnikai ideológia szintjére, hanem a szekuláris emberi jogi konvenciókban felismeri és tovább fejleszti saját erkölce központi tartalmait. (Schelkshorn 2018)

A zsinat után a katolikus egyházon belül nagyon komoly változások mentek végbe. Így például elmondható, hogy az addigi ún. mainstream-fundamentalizmust, a maga antimodernista attitűdjével együtt visszaszorították. De persze továbbra is megmaradt egy ún. „fundamentalista szektor” (Gabriel 1992, 179) Marcel Lefebvre (1905-91) vezetésével. Lefebvre 1970-ben alapította meg a X. Szent Piusz Testvériséget, ami II. János Pál pápa alatt komoly konfliktusba került a Vatikánnal az illegális püspökszentelések miatt, akiket a pápa 1988-ban ki is közösített. Ezeket a kiközösítéseket XVI. Benedek pápa 2009-ben feloldotta, ami egyúttal mutatja a II. János Pál utódjaként megválasztott pápa új irányultságát is. A Társaság fundamentalista irányultsága egyértelmű: elutasítják az ökumenizmust (keresztény felekezetek egymáshoz való közeledését), a vallásszabadságot, a nem-keresztény vallásokkal való párbeszédet és a püspökök kollegialitását. Jónéhány tagjuk pedig egészen szélsőséges és társadalmilag veszélyes nézeteket vall és terjeszt: tagadják a szekuláris és demokratikus állam létjogosultságát, tagadják a holocaust és az antiszemitizmus létezését, az iszlámot ellenségnek tekintik, elutasítják a nők egyenlőségét és a homoszexualitást. A fundamentalista szektor a II. vatikáni zsinat reformjainak ellenhatásaként erőteljesen radikalizálódott.

Közép-Kelet-Európában a zsinat korszaka és az utána következő évtizedek a kommunista rezsim idejére estek, amikor is az egyházi életet és teológiai fejlődést politikailag teljesen elnyomták. Sőt tudatos politikai stratégia volt az, hogy az egyházak minél konzervatívabbak maradjanak, hiszen akkor majd nem tudják megszólítani a fiatalokat és szépen lassan maguktól is kihalnak. A nyugati teológiai gondolkodás nyitottsága és pluralizmusa mind a

mai napig nem érkezett meg a posztkommunista országok egyházaiba. A konzervatív, reakciós és fundamentalista szárny abszolút dominanciával bír. Bár most Ferenc pápa alatt azért megindult némi változás, de a 'trón és oltár' klasszikus szövetségével részben önérdékből, részben félelemből a katolikus egyház nem igazán akar szakítani. Így a nyílt kritikára is csak nagyon kevesen vállalkoznak. Egy fontos példát mindenképpen szükséges megemlíteni, Várszegi Asztrik főapát egyik interjúját, amiben arról beszélt, hogy a politikai erők „rongybabaként játszanak az egyházakkal” (Hajba 2016).

Politikai autoritarizmus és a vallási fundamentalizmus egymásra találása

Visszatérve a fundamentalizmus kérdésköréhez megállapíthatjuk, hogy a vallási fundamentalisták pánikreakcióit jól ki tudják használni az olyan autoriter személyek (vallási vagy politika vezetők), akik egyértelmű orientációval és biztos válaszokkal állnak elő, védelmet, stabilitást, biztonságot ígérnek. Azt az illúziót keltik, hogy a világ többé nem komplex és átláthatatlan, mindenre vannak egyszerű képletek és ebből adódóan a rend is megteremtődik. A fundamentalisták a rend kényszerképzetének bűvöletében élnek. Mégpedig olyannyira, hogy a világot is le kell egyszerűsíteniük fehérre és feketére, jóra és rosszra, igazra és gonoszra. És aztán kezdődhet is a végelethetetlen kozmikus harc, amiben természetesen ők állnak a jó oldalon és akik másképpen gondolkodnak vagy élnek, azok a rossz oldalon. A vallási fundamentalisták rendet akarnak maguk körül és belekapaszkodnak minden olyan erőbe, ami ezt ígéri nekik.

Így tulajdonképpen minden vallásos fundamentalizmus szükségszerűen megteremti a maga politikai szövetségeit, jelen esetben Európában éppen a jobboldali populista tekintélyelvűséggel. Mivel az autoriter személyekhez való kötődés vak, ezért a józan és érvekre épített kritikának nincsen túl sok esélye velük szemben.

A fundamentalizmus mindig aszimmetrikus, mert ők egy nagyobb közösségből kiváló kisebb csoport. Saját szemükben, ők testesítik meg a kiválasztottak csoportját, akik szent harcot folytatnak az elnyomó többséggel szemben. Így a fundamentalizmus szóvivői olyan messianisztikus figurák, akik az ártatlanul üldözöttek szabadítójának hős szerepében tetszelegnek. Lélektanilag jellemző rájuk, hogy a fölény nagyon erős tudatával rendelkeznek, mert megvannak győződve arról, hogy a történelem, a társadalom vagy maga az Isten egyszer úgyis őket fogja igazolni (Häring 2013, 67).

Erőszak és gyűlöletbeszéd

A vallási fundamentalizmus akkor válik társadalmilag veszélyforrássá, ha a saját felfogását tekinti egyedül igaznak, amivel szemben minden más meggyőződést és életfelfogást leértékel, sőt károsnak, veszélyesnek tart. A fekete-fehér dualista látásmód mindenben, ami „más” valami rosszabbat lát vagy azt egyenesen a gonosszal vagy magával a „sátánnal” azonosítja és jogosultnak érzi magát egyfajta szent háborút indítani ellene, sőt akár meg is semmisíteni azt.

Így ellenséges védekező magatartás alakul ki mindennel szemben, ami a saját életfelfogáshoz képest „másnak” mutatkozik. Ez a gondolkodási attitűd táptalajt ad az antiszemitizmus, az iszlámellenes rasszizmus („hamis” hit) vagy a homofóbia, az emancipáció- és a nőellenesség („hamis” életmód) számára. Abból az elképzelésből, hogy egy bizonyos vallás az igazság egyedüli birtokosa, származik a felsőbbrendűség, a fölény tudata, aminek politikai következményei is lesznek, hiszen a saját értékrendjének megfelelően akarja a társadalmi környezetét is átalakítani. A valódi dialógusra és a másképpen gondolkodók elfogadására a fundamentalizmus nem képes, mert az a demokratikus kommunikációt előfeltételezné. Helyette megjelenik a kommunikációban az erőszak és a gyűlölet (Strube 2015, 28-29).

Gender-ellenes támadások

Véleményem szerint a vallási fundamentalizmus és a politikai tekintélyelvűség egymásra találásának következményeként jelentek meg Európa-szerte a különféle gender-ellenes támadások, amelyekben az egyházak, ill. az egyházakhoz kötődő vagy független, de vallási alapú szervezetek is szerepet játszottak, persze más aktorok mellett. Ezek a vallási csoportok aztán sokszor egyúttal politikai szervezetek befolyása alá is kerültek. Ez a kultúrharc veszélyt lát nemcsak a társadalmi nemek változásaiban, de az azt feltáró és elemző tudományos kutatásban (gender studies) ill. a férfiak és nők társadalmi egyenlőségének megvalósulását célzó politikai stratégiában, azaz a gender-mainstreaming-ben.

A gender-ellenes kultúrharc azonban nem csupán egy klasszikus backlash reakció, amely fenyegetést jelent a társadalmi nemek egyenlőségére és az LMBTQ-egyenlőségre vonatkozóan, hanem ennél mélyebbre hatóan megkérdőjelezi azt a második világháború után létrejött emberi jogi alapú politikai konszenzust is, amelynek óriási jelentősége van az Európai Unió és az európai demokrácia létrejöttében (Pető 2015, 126).

Grzebalska, Kováts, Pető közös blogcikkjükben kifejtik, hogy Európa nagy részében a „genderideológia,” a „kulturális marxizmus”, míg a szovjet

utódállamokban a „Gayropa” („Buzi-Európa”), az Egyesült Államokban pedig a „politikai korrektség” vált elsősorban célponttá. A „genderideológiát” és a politikai korrektséget ezekben a támadásokban a náciizmus és a leninizmus új megvalósulási formáinak tekintik (pl. Beata Kempa lengyel parlamenti képviselő). Ez az ideológia egyesek szerint rabszolgasorba taszítja az embereket (v.ö. Sviatoslav Shevchuk ukrán érsek), mások szerint pedig a pedofiliához hasonló veszélyt jelent a gyerekekre (v.ö. Pavol Gorisak szlovák parlamenti képviselő) (Grzebalska, Kováts & Pető 2017).

Ebben a vitában tehát sokkal többről van szó, mint egy klasszikus backlash mozgalomról. A „gender” fogalom olyan hívószóvá lett, amelybe rengeteg felelem és aggodalom sűrűsödik össze: pl. EU-ellenesség, liberalizmus-ellenesség, antikommunista és homofób attitűd. Így vált a gender „szimbolikus kötőanyaggá” (Kováts & Pöim 2015). Vagyis az illiberális politikai szereplők számára a „genderideológia” mindazon bizonytalanságok és az igazságtalanságok metaforájává lett, amelyek az aktuális társadalmi-gazdasági helyzetből adódnak (Grzebalska, Kováts & Pető 2017).

Propaganda könyvek szerepe

A gender-ellenes támadásokban szerepet játszanak az ún. propaganda-könyvek, amelyek a gender veszélyre figyelmeztetik a tudatlan olvasót. Az ilyen könyvek prototípusa pl. Gabriele Kuby *A nemek forradalma* (2006) illetve *A globális szexuális forradalom* (2012) c. publikációi, amelyek magyar nyelven is megjelentek (2008-ban az első, és 2013-ban a második könyv). Kuby ezekben az írásaiban nagyon komoly morálteológiai és szexuáletikai kérdéseket feszeget anélkül, hogy bármilyen teológiai vagy gender kutatói végzettséggel rendelkezne. Kuby egy német publicista, fordító, szociológus. Vallási szempontból keresztény fundamentalista, aki politikailag az (ultra)konzervatív-polgári körökben örvend nagy népszerűségnek. Írásaiban félelmetes víziót fest a gender-összeesküvésről, amely alapjaiban akarja lerombolni a családot és tönkretenni Európa nemzetét. Kuby szélsőséges gondolataira reflektálva már rengeteg teológiai kritika született, amelyek azonban csak nagyon nehezen jelennek meg a kelet-közép-európai egyházi ill. teológia gondolkodásban. Így Kuby álláspontjának Európa keleti felében alig van ellenpontozása. Ahogy ezt Marschütz bécsi morálteológus megfogalmazta tanulmányában:

Európa posztkommunista országaiban Kuby könyvei úgy funkcionálnak, mint »a« katolikus válasz a mai kor kihívásaira a házassági, család- és szexuálmorált illetően, különös tekintettel a 'genderideológiára'. (2014, 166)

Gyűlölködés a közösségi médián offline következményekkel

A propagandakönyvek mellett nagy szerepet játszanak a vallási illetve politikai fundamentalizmus által gerjesztett gyűlölet terjesztésében a különböző online felületek (hírportálok, közösségi médiák, blogok stb.). Az online gyűlöletkeltésnek persze nem ritkán nagyon súlyos offline következményei is lehetnek. Erre szeretném konkrét példaként hozni James Martin SJ jezsuita szerzetes és katolikus pap esetét, akinek 2017 júniusában megjelent egy meglehetősen megosztóvá vált könyve *Building a Bridge. How the Catholic Church and the LGBT Community Can Enter into a Relationship of Respect, Compassion, and Sensitivity* címmel. James Martin célja, hogy hidat építsen a Katolikus Egyház és a homoszexuálisok között és hogy enyhítse az LMBT-katolikusok egyház által okozott szenvedéseit. A könyv rámutat arra, hogy a *Katolikus Egyház Katekizmusának* a homoszexualitásról írott szavaihoz maguk a katolikusok is nagyon ambivalens módon viszonyulnak. Sokan érzik a megfogalmazások sértő jellegét. Pl. mikor a szöveg a homoszexualitást „rendetlenek” minősíti:

[...] A homoszexuális cselekedetek belső természetük szerint **rendetlenek**. Ellentétesek a természetes törvénnyel. A nemi aktusból kizárják az élet továbbadását. Nem az igazi érzelmi és szexuális komplementaritásból származnak. Nincs olyan eset, amikor jóváhagyhatók lennének. (KEK 2357⁶).

Jóllehet a Katekizmus felhívja a hívek figyelmét arra, hogy „tisztelettel, együttérzéssel és gyöngédséggel” fogadják a közösségben a melegeket, és őket semmilyen formában ne diszkriminálják (KEK 2358⁷). Mégis ez csak akkor lehetséges, ha a melegek nem élnek ki az ún. „rendetlen hajlamaikat.” A Katekizmus szerint a homoszexuálisok a „tisztaságra kaptak meghívást”, tehát addig erkölcsileg semmi probléma nincsen velük, amíg „rendetlen”

⁶ KEK 2357. „A homoszexualitás olyan férfiak vagy nők közötti viszony, akik kizárólagosan vagy döntően saját nemük iránt éreznek szexuális vonzalmat. A századok folyamán és különböző kultúrákban nagyon eltérő formákat öltött. Pszichikai eredete nagyrészt föltáratlan. A hagyomány a Szentírásra támaszkodva — mely úgy mutatja be a homoszexuális kapcsolatokat, mint súlyos eltévelyedéseket — mindig vallotta, hogy a homoszexuális cselekedetek belső természetük szerint **rendetlenek**. Ellentétesek a természetes törvénnyel. A nemi aktusból kizárják az élet továbbadását. Nem az igazi érzelmi és szexuális komplementaritásból származnak. Nincs olyan eset, amikor jóváhagyhatók lennének.”

⁷ KEK 2358. „Nem elhanyagolható azon férfiak és nők száma, kiknek homoszexuális hajlama nagyon mélyen gyökerezik. E hajlam, mely **objektíve rendetlen**, többségük számára próbatételt jelent. Tisztelettel, együttérzéssel és gyöngédséggel kell fogadni őket. Kerülni kell velük kapcsolatban az igazságtalan megkülönböztetés minden jelét. Az ilyen személyek arra hivatottak, hogy valósítsák meg életükben Isten akaratát, és amennyiben keresztények, egyesítsék az Úr keresztáldozatával az állapotukból adódó esetleges nehézségeket.”

hajlamaiknak nem engednek teret (KEK 2359⁸). Martin arra hívja fel a figyelmet, hogy ezek a sértő kifejezések nem alkalmasak a párbeszédre és az LGBT-katolikusok közösségi integrálására. Ezért ezeket a megfogalmazásokat meg kellene változtatni. A Katekizmust (1992) emberek alkották, így emberek változtathatnak is rajta. És nem szabad elfeledni Martin szerint, hogy a Katekizmus soha nem lehet fontosabb, mint az Evangéliumok üzenete, amiben pedig Jézus arra ad példát, hogy miként kell bánni a társadalom peremén levőkkel, a kirekesztettekkel és azokkal, akik — bármilyen oknál fogva — kisebbségi helyzetben vannak.

A múlt nyáron megjelent, a maga nemében egyedülálló könyvet kezdetben sokan nagyon pozitívan fogadták és méltatták, pl. Kevin Farell bíboros,⁹ a Világiak, család és élet dikasztériumának vezetője. Később azonban megindultak a könyv és szerzője ellen az online támadások. Ebben fontos szerepet játszott a szélsőséges *Church Militant* portál (Pelletier 2017), vagy az erőteljesen fundamentalista *Lifesite News* hírportál (Bourne 2017), ami mögött a katolikus egyházon belüli fundamentalista szárny egyik vezéralakja Raymond Leo Burke bíboros áll, aki Ferenc pápával is rengeteg összetűzésbe került az elmúlt években. A *Church Militant* oldalon azt írták Martinról, hogy “[s]zodómiát elterjesztő eretnek, aki a hitet saját romlottsága miatt pervertálja.” Hasonló brutalitással alázta meg katolikus paptársa John Zuhlsdorf (2017) is, aki saját blogján csak „Father Z”-nek nevezi magát.

Majd megindultak a millió számra terjesztett blog-posztok, twitter üzenetek, youtube videók, még pedig azért, hogy politikai nyomást gyakoroljanak az amerikai püspöki karra és a könyv kiadójára a szűnni nem akaró zaklatásokkal. Az online támadások idővel offline hatással is jártak, pl. szeptemberben letiltották Martin a Washingtoni Katolikus Egyetemen meghirdetett előadását. Szerencsére azonban sokan kiálltak a bátor pap mellett, pl. Robert McElroy püspök is, aki az események kapcsán így fogalmazott, ami történik az „nem kritika, hanem koncentrált támadás”, „megalázások, sértések tengere” (Martin 2017).

Az ügyben nagyon fontos momentum, hogy Ferenc pápa egyik bizalmasa Antonio Spadaro is James Martin mellé állt a kegyetlen lejárató hadjárat közepette és azt nyilatkozta, hogy mindez: „Egy újabb bizonyíték arra, hogy mennyire fontos a cikkünk a fundamentalizmusról”.¹⁰ Spadaro a *Civiltà Cattolica* olasz jezsuita lapban írt a keresztény fundamentalizmus

⁸ KEK 2359. „A homoszexuális emberek a tisztaságra kaptak meghívást. Az önuralom erényeivel, melyek nevelik a belső szabadságot, olykor az önzetlen barátság segítségével, imádsággal és szentségi kegyelemmel fokozatosan és kitartóan közeledhetnek és kell is közeledniük a keresztény tökéletességhez.”

⁹ Kevin Farell bíboros pozitív reakciójához ld.: „Ein willkommenes” 2017.

¹⁰ A Spadaro cikkből vett idézetek magyar fordításai a tanulmány szerzőjétől származnak.

veszélyeiről 2017. július 14-én egy cikket „Evangelikális fundamentalizmus és katolikus integralizmus. Meglepő ökumené”¹¹ címmel, amelyet a jelentős vatikáni lap az *Osservatore Romano* is lehozott. Ebben Spadaro a „gyűlölet ökumenéjáról” beszélt, mégpedig az észak-amerikai katolikus egyházat kritizálva. A szeretet egysége (ökumenéja) helyett, amire a különféle egymástól elszakadt keresztény egyházak vágnak Spadaro szerint most hirtelen létrejött a „gyűlölet egysége” az amerikai evangelikálisok a katolikus fundamentalisták között (2017).

Spadaro azzal vádolta az amerikai katolikus egyházat, hogy „néhányan, akik katolikusnak titulálják magukat, olyan módon és stílusban beszélnek, ami ezidáig idegen volt a katolikus hagyománytól és nagyon közel áll az evangelikális hangnemhez” (2017). Az összekötő hasonlóságok: az idegengyűlölet, az iszlamofóbia, a feketére és fehérre leegyszerűsített dualista világgép és az apokaliptikus (végítéletyszerű) szemlélet. Ehhez jön még egy momentum, ami különösen is veszélyessé teszi a vallási fundamentalizmust, ez pedig nem más, mint a politikai befolyásra való törekvés.

Spadaro ebben a cikkében nem említi, de mivel James Martin ügye kapcsán párhuzamot von a „gyűlölet ökumenéja” és a szexuális kisebbségeknek több méltóságot követelő jezsuitát ért támadások között, így nyilvánvaló, hogy ez a fogalom kiterjeszthető: és beletartozik minden olyan gyűlölet és erőszak is, ami a szexuális kisebbségek ellen irányul. Ebben a témában is nagyon jól egymásra tudnak találni a különféle keresztény felekezetek szélsőséges nézeteket valló tagjai.¹²

Konklúzió: Az egyház feladata az emberi jogok és szolidaritás előmozdítása

A keresztény felfogás szerint az emberi jogokat az emberi méltóság kifejeződéseként kell értelmezni, amely minden embert istenképősége alapján megillet, mégpedig azonos módon. Az emberi jogok elismerése egyúttal azt a kötelezettséget is szorgalmazza, hogy az egyházak és a keresztény emberek sikra szálljanak embertársaik jogaiért. Az emberi jogok megvalósulásáról csak akkor beszélhetünk, ha a jogállami rend minden egyes ember elemi jogait védi, függetlenül az illető nemétől, származásától vagy bármilyen individuális jellegzetességétől, és ezt a rendet mindenki elismerteti.

¹¹ Spadaro cikkének online verzióját ld.: Spadaro & Figueroa 2017a; ugyanez angol fordításban: Spadaro & Figueroa 2017b. És egy Spadaroval készült interjú, amiben kifejti, hogy mire is gondolt a cikkében, ld.: O’Connell 2017.

¹² Lásd a „gyűlölet ökumenéja” kapcsán a vatikáni kritikáról szóló híradást: „Vatikán: Kritik” 2017.

Pontosan erről az igényről beszél a *Gaudium et Spes* c. zsinati dokumentum:

De mint Isten szándékaival ellenkező dolgot, a személy alapvető jogaiban le kell küzdeni és ki kell küszöbölni minden nem, faj, bőrszín, társadalmi helyzet, nyelv vagy vallás alapján történő társadalmi vagy kulturális megkülönböztetést. [...] A magán- és közintézmények tehát legyenek rajta, hogy [...] megóvják az alapvető emberi jogokat minden politikai rendszerben. (GS 29)

Az emberek közötti alapvető egyenlőség tehát nemcsak az emberi jogokra fókuszáló politikai gondolkodás, és minden modern demokratikus alkotmány számára lényeges, hanem ez határozza meg a keresztény emberkép alapvető opcióját is.

Gustavo Gutiérrez, a felszabadítási teológia egyik meghatározó gondolkodója a II. vatikáni zsinat utáni teológia lényegét abban látta, hogy az intellektuális teológiai elemzés önmagában elégtelen, a keresztény embernek fel kell fedeznie az embertársai melletti elköteleződés gyakorlatát, különösen, ha azok jogfosztott, elnyomott helyzetben vannak. Ebből adódik a felszabadítási teológia két nagy jellegzetessége: az első a gyakorlat primátusa az elmélet felett vagyis az ortopraxis és a második az opció a szegények mellett. Az ortopraxis annyit jelent, hogy a keresztény embernek nem csupán az ortodoxiával, vagyis az igaz hit védelmével, annak intellektuális körülbástyázásával kell foglalkoznia, hanem észre kell vennie a szegény, megalázott, arctalanná és társadalmilag súlytalanná tett embert illetve embercsoportokat, hogy felemelhesse őket, hogy azok visszakaphassák azt az emberi méltóságot, amely minden embertől elidegeníthetetlen (Gutiérrez 1973).

Miközben a keresztény egyházak még ma is hordozzák a 20. századi fasiszta rendszerekkel való szövetségeik nehéz örökségét, addig a 60-as években megszülető ún. új jobboldal a kereszténységet napjainkban ismét történelmi kihívás elé állítja, amikor is nem kisebb dolog forog kockán, mint a keresztény morál univerzális lényege. Ahogy Schelkshorn fogalmaz:

Az új jobboldali ideológiának az evanglikális és konzervatív-katolikus körökben tapasztalható széles körű rezonanciáját, amely az elmúlt évtizedekben a szemünk láttára lassan és folyamatosan erősödött, a kereszténységen belüli, de felekezeten átívelő alapos vita tárgyává kell tenni. A saját antidemokratikus hagyományok kíméletlen kritikája ma egyike azoknak a lényeges feladatoknak, amelyek a kereszténység szüntelen önreflexiójának részét kell, hogy képezzék, amelyet nem szabad már tovább hamis tapintattal elodáznia. Hiszen az új jobboldali mozgalmakkal való

áldatlan szövetségek — ez már bizonyossággal állítható — a kereszténység hitelességét évtizedekre képesek lerombolni Európában. (2018)

Mivel a vallási fundamentalizmus és a politikai autoritarizmus létrehozzák a kirekesztés és az izolálás struktúráit és könnyen bárkiből, aki „más” ellenség válhat, ezért etikai kötelesség harcolni minden egyes ember emberi méltóságáért. Hiszen a keresztény etikában az ember- és istenszeretet nem választhatóak el egymástól: „Ha valaki azt állítja, hogy: Szeretem az Istent, de testvérét gyűlöli, az hazug. Mert aki nem szereti testvérét, akit lát, nem szeretheti az Istent sem, akit nem lát” (1Jn 4,20). A felebarát szeretete azonban nem valamiféle érzelem, hanem nagyon is konkrét aktivitás, amely a cselekvő szolidaritásban ölt testet: „Hogyan marad meg Isten szeretete abban, aki – bár bőven van neki a világ javaiból –, mégis, amikor látja, hogy testvére szükségét szenved, elzárja előle a szívét?” (1Jn 3,17). Így az istenszeretetet a felebaráti szeretetben valósul meg, és fordítva a megélt felebaráti szeretet istenszeretethez vezet. Ennek viszont kihatása kell legyen a közösségi élet strukturális dimenzióra is: küzdelem egy igazságos társadalom felépítéséért, amely senkit nem zár ki és mindenki számára biztosítja a boldog élet lehetőségét.

Felhasznált irodalom

- Ahlstrom, Sydney E. 1958. „Fundamentalismus.” *RGG (Religion in Geschichte und Gegenwart)*. Vol. 2. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1178k.
- Beinert, Wolfgang. 1991. „Der ‘katholische’ Fundamentalismus und die Freiheitsbotschaft der Kirche.” In Wolfgang Beinert (ed) *Katholischer Fundamentalismus. Häretische Gruppen in der Kirche?* Regensburg: Pustet, 52–115.
- Bourne, Lisa. 2017. „[Seminary at Catholic University of America will not host pro-gay Vatican adviser.](#)” *Life Site News*. Letöltés: 2017. szeptember 15.
- Bucher, Rainer. 2015. „Ausschluss und Kirchenbildung.“ In Sonja Angelika Strube (ed.) *Rechtsextremismus als Herausforderung für die Theologie*. Freiburg im Breisgau: Herder, 245–260.
- „[Ein willkommenes und dringend benötigtes Buch.](#)” 2017. *Katolisch*. Letöltés: 2018. május 29.
- Gabriel, Karl. 1992. *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*. Freiburg: Herder.

- Gaudium et Spes. A II. Vatikáni Zsinat lelképásztori konstitúciója az Egyházról a mai világban.* 1965. [Online verzió magyarul.](#)
- Goertz, Stephan; Rudolf B. Hein & Katharina Klöcker. 2013. „Zur Genealogie und Kritik des katholischen Fundamentalismus: Eine Einführung.“ In uők (eds.): *Fluchtpunkt Fundamentalismus? Gegenwartsdiagnosen katholischer Moral.* Freiburg im Breisgau: Herder, 11–76.
- Grzebalska, Weronika; Kováts Eszter & Pető Andrea. 2017. „[A gender mint szimbolikus kötőanyag: miért lett hirtelen olyan fontos a társadalmi nem?](#)” *Kettős Mércé.* Letöltés: 2018. március 6.
- Gutiérrez, Gustavo. 1973. *Theologie der Befreiung.* München: Matthias-Grünwald.
- Hajba, Ferenc. 2016. „[Várszegi Asztrik: Rongybabaként játszanak az egyházzal a politikusok.](#)” *Nol.* Letöltés: 2016. január 11.
- Häring, Hermann. 2013. *Versuchung Fundamentalismus. Glaube und Vernunft in einer säkularen Gesellschaft.* Götersloh: Gütersloher Verlagshaus.
- [Katolikus Egyház Katekizmus.](#) 1992. Magyar verzió 1995.
- Kienzler, Klaus. 2000. „Fundamentalismus.” *RGG Vol. 3.* Tübingen: J. C. B. Mohr, 414k.
- Kováts, Eszter & Maari Pöim. 2015. [Gender as symbolic glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe.](#) Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Kuby, Gabriele. 2006. *Die Gender Revolution – Relativismus in Aktion,* KiBlegg: Fe-Medienverlag. A könyv megjelent magyar fordításban: 2008. *A nemek forradalma. A gender forradalma. A nevelés államosítása.* Budapest: Kairosz.
- Kuby, Gabriele. 2012. *Die globale sexuelle Revolution. Zerstörung der Freiheit im Namen der Freiheit.* KiBlegg Fe-Medienverlag. Magyarul is elérhető: 2013. *A globális szexuális forradalom. A szabadság elpusztítása a szabadság nevében.* Budapest: Kairosz.
- Lehmann, Karl. 1999. „Der Fundamentalismus als Herausforderung für die Theologie und die Kirche.” In Marré, Heiner, Schümmelfelder, Dieter és Kämper, Burkhard (eds) *Fundamentalismus als Herausforderung an Staat, Kirche und Gesellschaft,* EGTSK 33, Münster: Aschendorf, 63–85.
- Marschütz, Gerhard. 2014. „A biológiai nem megszüntetése? Teológiai megfontolások a katolikus területen folyó gender-vitához.” In Szécsi

- József (szerk.) *Keresztény–Zsidó Teológiai Évkönyv*. Budapest: Keresztény–Zsidó Társaság, 160–177.
- Martin, James. 2017. *Building a Bridge. How the Catholic Church and the LGBT Community Can Enter into a Relationship of Respect, Compassion, and Sensitivity*. San Francisco: HarperOne.
- Martin, Kilian. 2017. „[Alt-Right auf katholisch](#).” *Katholisch*: Letöltés: 2017. szeptember 19.
- Meyer, Thomas. 2011. *Was ist Fundamentalismus? Eine Einführung*. Wiesbaden: VS Verlag.
- O’Connell, Gerard. 2017. „[Exclusive interview: Antonio Spadaro on his article about ‘The Ecumenism of Hate’ in the U.S.](#)” *America The Jesuit Review*: Letöltés: 2017. július 14.
- Pelletier, Rodney. 2017. „[Homosexualist James Martin to address DC Seminary Alumni](#).” *Church Militant*: 2017. augusztus 18.
- Perintfalvi, Rita. 2015. „A genderellenes kultúrharca valódi arca, avagy egy újfajta politikai és vallási fundamentalizmus megjelenése Európában?” In Szécsi, József (ed.) *Keresztény–Zsidó Teológiai Évkönyv*. Budapest: Keresztény–Zsidó Társaság, 172–200.
- . 2016. „The True Face of the ‘Gender Ideology’ Discourse: Religious Fundamentalism, or Questioning the Principle of Democracy?” *Journal of the European Society of Women in Theological Research* 24: 47–62.
- . 2017. „Geschlechterrolle und Familie aus ungarischer Perspektive.“ *Das Evangelium in neuen Räumen erschließen* (Regensburg: Weltkirche und Mission, Vol. 8), 2–17.
- Pető, Andrea. 2015. „[‘Anti-gender’ mobilisational discourse of conservative and far right parties as a challenge for progressive politics](#).” In Eszter Kováts & Maari Põim (szerk.) *Gender as symbolic glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung, 126–132.
- Schelkshorn, Hans. 2018. „[A kereszténység instrumentalizálása ellen. Az új jobboldali ideológia és a keresztény morál összeegyeztethetlensége](#).” *Merleg-degüst*. Letöltés: 2018. február 1.
- Spadaro, Antonio & Marcelo Figueroa. 2017a. „[Fondamentalismo evangelicale e integralismo cattolico. Un sorprendente ecumenismo](#).” *La Civiltà Cattolica*. Letöltés: 2017. július 15.

- 2017b. „[Evangelical Fundamentalism and Catholic Integralism: A Surprising Ecumenism](#).” *La Civiltà Cattolica*. Letöltés: 2017. július 15.
- Strube, Sonja Angelika. 2015. „Problemanzeige: Rechtsextreme Tendenzen in sich christlich verstehenden Medien.” In Sonja Angelika Strube (ed.) *Rechtsextremismus als Herausforderung für die Theologie*. Freiburg im Breisgau: Herder, 18–33.
- Tenhage, Bernd. 2017. „[Ein willkommenes und dringend benötigtes Buch](#).” *Katholisch*. Letöltés: 2017. június 13.
- „[Vatikan: Kritik an ultrakonservativen US-Katholiken](#).” *Katholisch*. Letöltés: 2017. július 14.
- Zuhlsdorf, John. 2017. „[Should a seminary headline a homosexualist activist as a speaker?](#)” *Fr. Z's Blog*. Letöltés: 2017. szeptember 13.